

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ І. І. МЕЧНИКОВА

Кафедра археології, етнології та всесвітньої історії

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор

(Майя НІКОЛАЄВА)

« 09 » серпня 2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

УКРАЇНСЬКА ІДЕНТИЧНІСТЬ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Рівень вищої освіти: Другий (магістерський)

Галузь знань: 03 Гуманітарні науки

Спеціальність: 032 Історія та археологія

Освітньо-професійна програма: Історія та археологія

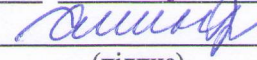
ОНУ
2024

Робоча програма навчальної дисципліни «Українська ідентичність: історія та сучасність». Одеса: ОНУ, 2024. 20 с.

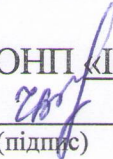
Розробник: Петрова Наталія Олександрівна, кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології, етнології та всесвітньої історії

Робоча програма затверджена на засіданні кафедри археології, етнології та всесвітньої історії

Протокол № 1 від "29" серпня 2024 р.

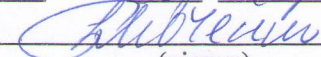
Завідувач кафедри (Олена СМІНТИНА)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Погоджено із гарантом ОПІ/ОНП «Історія та археологія»

 (Вадим ЧЕПЖЕНКО)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Схвалено навчально-методичною комісією факультету історії та філософії

Протокол № 1 від "30" серпня 2024 р.

Голова НМК (Галина ЛЕВЧЕНКО)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ____ від "____" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

Переглянуто та затверджено на засіданні кафедри _____

Протокол № ____ від "____" _____ 20__ р.

Завідувач кафедри _____ (_____)
(підпис) (Ім'я ПРІЗВИЩЕ)

1. Опис навчальної дисципліни

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, спеціалізація, рівень вищої освіти	Характеристика навчальної дисципліни	
		очна форма навчання	заочна форма навчання
Загальна кількість: кредитів – 4 годин – 120 змістових модулів – 2	Галузь знань <u>03 Гуманітарні науки</u> (шифр і назва) Спеціальність <u>032 Історія та археологія</u> (код і назва) Рівень вищої освіти: <u>другий (магістерський)</u>	Обов'язкова	
		Рік підготовки:	
		1-й	1-й
		Семестр	
		2-й	1-й, 2-й
		Лекції	
		20 год.	8 год.
		Практичні, семінарські	
		20 год.	4 год.
		Лабораторні	
		–	–
		Самостійна робота	
		80 год.	108 год.
Форма підсумкового контролю: іспит			

2. Мета та завдання навчальної дисципліни

Метою курсу є формування у здобувачів уявлення про загальні закономірності та конкретні особливості питань історії, становлення і розвитку української ідентичності; ознайомлення з джерелами та методикою наукової дисципліни; розгляд широкого спектру питань, пов'язаних з дослідженням витоків націогенезу, етногенетичних процесів на теренах України з найдавніших часів і зародження в надрах стародавніх культур українського етносу. На тлі вивчення етнічної історії та розвитку української ідентичності аналізуються етапи націогенезу на шляху до формування нації – сучасного українського суспільства.

Завдання курсу полягає у знайомстві здобувачів з основним фактичним матеріалом з питань виникнення та розвитку української ідентичності та націогенезу. Ознайомлення з джерелами та методикою дослідження ідентичності в світовому та українському контекстах. Охарактеризувати дослідження проблем та етноісторичних аспектів формування української ідентичності.

Процес вивчення дисципліни спрямований на формування елементів наступних **компетентностей**:

Інтегральна компетентність: Здатність розв'язувати складні задачі дослідницького та/або інноваційного характеру в галузі історії та археології.

а) загальних (ЗК):

ЗК.01 Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК.03 Здатність спілкуватися державною мовою як усно, так і письмово.

ЗК.05 Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп різного рівня (з експертами з інших галузей знань/видів економічної діяльності).

ЗК.08 Цінування та повага різноманітності та мультикультурності.

ЗК.09 Здатність приймати обґрунтовані рішення.

б) спеціальних (СК):

СК.02 Здатність здійснювати історичні й археологічні дослідження з визначеної тематики, в тому числі використовуючи методологічний інструментарій інших гуманітарних і соціальних наук.

СК.04 Здатність виявляти специфіку в підходах до вирішення проблем в галузі історії та археології представників різних наукових напрямів та шкіл, критично осмислювати новітні досягнення історичної науки.

СК.07 Здатність здійснювати науково-педагогічну діяльність у закладах фахової передвищої та вищої освіти, наукових установах.

СК.08 Здатність працювати в міжнародному контексті і реалізовувати спільні проекти у сфері історії та/або археології з європейськими та євроатлантичними інституціями.

СК.11 Здатність використовувати набуті знання в ході професійної діяльності та експертного консультування з актуальних проблем історії та археології, міжкультурної комунікації, архівної, музейної та пам'яткоохоронної діяльності, в тому числі з урахуванням регіональної специфіки.

Результати вивчення курсу «Українська ідентичність: історія та сучасність» є невід'ємною складовою опанування наступних **програмних результатів навчання (ПРН)** освітньої програми «Історія та археологія» другого (магістерського) рівня вищої освіти за спеціальністю 032 «Історія та археологія» в Одеському національному університеті імені І. І. Мечникова:

ПР.01 Аналізувати теоретичні та методологічні проблеми сучасної історичної науки, критично оцінювати стан проблеми та результати останніх досліджень.

ПР.03 Розробляти й реалізовувати історичні та міждисциплінарні проекти з урахуванням сучасних методологічних підходів.

ПР.07 Зрозуміло і недвозначно доносити власні знання, висновки та аргументацію з питань історії та/або археології до фахівців і нефахівців, зокрема до осіб, які навчаються.

ПР.09 Здійснювати викладацьку діяльність у закладах вищої освіти на основі сучасних освітніх технологій, а також принципів і практик європейських країн.

ПР.10 Здійснювати професійну діяльність та експертне консультування з актуальних проблем історії та археології, міжкультурної комунікації, архівної, музейної та пам'яткоохоронної діяльності, в тому числі з урахуванням регіональної специфіки.

ПР.11. Актуалізувати набуті знання, вміння та навички під час професійної комунікації з представниками інших наук, а також з представниками органів державної влади, місцевого самоврядування та засобів масової інформації, в тому числі з урахуванням регіональної специфіки.

3. Зміст навчальної дисципліни

Змістовий модуль 1. Історичні, теоретичні та методологічні засади дослідження національної та громадянської ідентичності.

Тема 1. Українська національна та громадянська ідентичність як окрема складова державної політики в Україні.

Закон України про «Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності» від 13.12.2022 № 2834-ІХ.

Мета, завдання, принципи, напрями, особливості формування та реалізації державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності як складової забезпечення національної безпеки України, гарантії участі громадян України, закордонних українців, громадських об'єднань та інших інститутів громадянського суспільства у її реалізації, визначає повноваження органів державної влади та органів місцевого самоврядування у цій сфері.

Визначення поняття «українська національна ідентичність», «громадянська ідентичність», «військово-патріотичне виховання», «громадянсько-патріотичне виховання», «громадянська освіта», «громадянські компетентності» та інших. Розуміння національної та етнічної ідентичності, ідентичності країни та її діаспори. Співвідношення понять ідентичність та поняття нації. Термін «етнос» (ethnos) походження, етимологія. Дослідження поняття «етнос». Різний державний, суспільний і соціокультурний статус етносів у сучасних умовах – автохтонні або титульні етноси, етнічні групи (національні меншини, «етнікоси»), субетноси.

Нація як історичний феномен. Теоретичні моделі нації. Поняття «національна держава». Співвідношення понять «нація» та «націоналізм». Сучасний етап формування загальноукраїнської ідентичності. Актуалізація завдання дослідження реальних процесів сфери етнонаціональних відносин і національного будівництва в Україні.

Тема 2. Ідентифікаційний дискурс. Зародження цивілізаційної ідентичності княжої Русі-України. Ідентифікаційні процеси на теренах України в епоху Ренесансу. Цивілізаційне самовизначення української ідентичності в умовах Австро-Угорської та Російської імперій.

Формування національної ідентичності як процес самовизначення людини. Культурна, правова та економічна спільність як критерії національної єдності. Поєднання різних етнічних компонентів в межах націй: світовий досвід. Релігійна ідентичність у системі цивілізаційних цінностей.

Дискусії щодо осмислення феномену нації. Особливості буття етносу, поняття «етнічність» для означення ступеня впливу природних і культурних особливостей того чи іншого народу на формування та життєдіяльність.

Сутність середньовічної ідентичності та її особливості в Києво-Руській державі.

Ідентифікаційні процеси на теренах України в епоху Ренесансу. Українське козацтво як носій нових рис ідентичності з цивілізаційним забарвленням. Козацько-гетьманська держава як уособлення нової ідентифікації українського суспільства.

Міжкультурна комунікація в процесі утвердження цивілізаційних засад української національної ідентичності.

Цивілізаційне самовизначення української ідентичності в умовах Австро-Угорської та російської імперій. Нова якість ідентичностей на тлі націєтворення в епоху модерну та раннього модернізму. Цивілізаційна ідентичність українства.

Тема 3. Українська політична нація – визначальна засада формування української ідентичності.

Процес становлення загальноукраїнської ідентичності як історія формування українства за схемою М. Грушевського. Розроблення філософії української ідеї. Концепція М. Хвильового. Репресії та Голодомор, масові депортації. Специфіка етнонаціонального розвитку України у складі СРСР.

Сучасний етап формування української ідентичності (від 90-х років ХХ сторіччя до сьогодні). Декларація про державний суверенітет України. Проголошення незалежності України. Всеукраїнський референдум. Етнічна строкатість України. Виразна регіональна визначеність розселення етносів в Україні.

Проблеми і тенденції формування політичної нації в Україні. Світова практика націєтворення, шляхи «побудови нації». Особливість процесів етнічної ідентифікації українців.

Характерні особливості сучасного етапу становлення української нації. Помаранчева революція. Революція Гідності. Російсько-українська війна.

Трансформація України. Проблеми українського націєтворення. Різні проекти української нації – громадянська та етнічна. Особливі риси суспільно-політичної свідомості українців. Законодавчі засади формування української політичної нації. Національні меншини, захист національних меншин і груп як забезпечення фактичної рівності.

Пріоритети формування української політичної нації: забезпечення прав і свобод усіх її соціокультурних спільнот; формування загальногромадянської ідентичності. Формування в Україні єдиного культурного простору.

Тема 4. Консолідація суспільства довкола цінностей українства як засада формування загальноукраїнської ідентичності.

Консолідація як центральний чинник ефективності та ситуативний феномен. Загальнонаціональна, ситуативна та пасивна консолідація.

Об'єктивні та суб'єктивні чинники консолідації. Консолідаційний потенціал нації та його чинники: взаємоузгодження інтересів усіх етнічних спільнот України, реалізація соціального змісту національної ідеї, використання консолідаційного потенціалу державної мови, спільної історичної пам'яті, національної (чи національних) релігій, загальнонаціональних героїв, демократизація державної влади, актуалізація архетипів спільної території проживання, культурних цінностей, ведення господарства тощо

Трагедії України в минулому – територіальна роз'єднаність, примусова асиміляція, лінгвоцид, погроми, голодомор, голокост, депортації, екоцид, переслідування інакомислячих тощо – як наслідок відсутності власної держави й державних механізмів гарантії безпечного та вільного суспільного розвитку.

Базові засади консолідації української нації: етика солідарності, пошук об'єднувальних цінностей у режимі постійного і реального діалогу в суспільстві. Проблема внутрішньоетнічної консолідації (гуцули, лемки, бойки, русини та інші субетноси). Етнічна консолідація як альтернатива національній консолідації.

Співвідношення термінів «етнічна спільнота», «національна меншина», «етнічна група», «корінний народ».

Державна мова як визначальний чинник консолідації нації. Рідна мова як чинник соціокультурних ідентифікацій. Консолідаційні можливості мови. Реалізація консолідаційного потенціалу мови через її функції. Світоглядна функція української мови як головна. Поняття мовного світогляду. Проблема світобачення та світовідчуття в українській мові. Розширення поля функціонування, збільшення словникового запасу і термінології, збільшення доступних текстів українською мовою. Експресивність української мови як ідентитет українця і спосіб розкриття внутрішнього світу людини. Консолідаційний потенціал етичної функції української мови.

Українська мова як засіб нагромадження, поширення і збереження знань та інформації. Необхідність розроблення та реалізації загальної державної стратегії мовно-інформаційного суверенітету України як найбільш важливих функцій української влади й еліти. Розширення соціальної бази державної мови.

«Місця та дні пам'яті». Консолідація націй довкола важливих подій у спільній історії: світовий та український досвід. Згуртованість нації як результат утвердження серед населення спільних духовних і культурних цінностей.

Зовнішньополітичні чинники формування національної ідентичності, консолідації суспільства. Негативний російський вплив на формування української окремішності та неготовності значної частини української еліти до суверенного існування. Російська мова та православ'я як потужні інструменти деконсолідації нації.

Сучасна проблема формування української ідентичності. Перебування українців між європейською, російською, умовно-азійською та мусульманською цивілізаціями.

Проблеми створення власної системи мотивації формування цивілізаційної ідентичності України. Діалогічність і толерантність як характерна риса українців.

Тема 5. Феномен української ідентичності.

Специфічність української ідентичності. Національній, етнічна, громадянська ідентичності як феномен політичної нації. Етнічна ідентичність як система цінностей українського етносу, його культура, звичаї, обряди. Соціокультурна ідентичність як підстава формування внутрішнього і міжнародного іміджу та бренду. Загальнонаціональна ідентичність як консолідуюча засада. Особливості проблеми національної ідентичності в Україні.

Проблеми визначення та конструювання ідентичності різних пізнавальних парадигм: примордіалізму, есенціалізму, постмодернізму та конструктивізму. Історичні витоки української ідентичності. Самототожність об'єктів як усталене визначення ідентичності.

Національна або етнічна ідентичність як певна усталеність мовних, культурних, територіальних та інших визначень спільноти, її органічна цілісність і неповторність.

Проблема міждисциплінарного походження ідентичності. Національна ідентичність як синкретичний феномен з елементами культурної ідентичності. Етнічна та національна ідентичність та їх різні ступені стабільності. Регіональний контекст політичної ідентичності громадян України. Європейський ідентифікаційний вибір України.

Маркери української загальнонаціональної ідентичності. Феномен подвійної ідентичності, т.зв. плюралізм ідентичностей.

Українська нація в умовах глобалізації. Універсалізація культурних зразків, психологічні особливості, тип поведінки, риси національного характеру.

Змістовий модуль 2. Українська ідентичність: чинники та механізми формування, виклики сучасності.

Тема 6. Чинники та механізми формування української ідентичності.

Логіка осмислення чинників формування етнічної та національної ідентичності. Етапи етногенезу. Культурно-господарські типи. Природно-господарсько територіальні системи. Сакралізація предметно-практичної діяльності у міфології. Раціоналістична традиція як визначальна для дослідження детермінації етнонаціонального розвитку. Поєднання етнічної та національної ідентичності в етнонаціональній свідомості.

Ідентифікаційна сутність життєвого досвіду: об'єктивна та суб'єктивна. Етнічна ідентичність, що формується на основі досвіду як це взаємозв'язок свідомого, позасвідомого та чуттєвого у людині. Етнічна та національна ідентифікація людини. Суб'єктивність самовизначення, обсяг, специфіка та контекст умов і форм життєдіяльності. Взаємопроникнення групових та індивідуальних, історичних і безпосередньо ситуативних, регіональних і конфесійних, мовних та етнографічних чинників ідентифікації людини. Зміст життєвого досвіду як ідентифікаційна детермінанта етнічного буття та поведінки.

Переживання як найважливіший ідентифікаційний механізм життєвого досвіду. Переживання часу, його ідентифікація як суттєва характеристика будь-якої культури. Різновид ідентифікації «Я/Інший». Готовність нації відстояти свою свободу та незалежність як важлива передумова її існування та розвитку. Ідентифікаційний статус етносу. Співвідношення «Я/Інший» як чинник формування колективних ідентичностей. Асимілятивне ставлення до «Іншого» як різновид поширення своєї ідентифікації: світовий досвід.

Невизначеність та конкурентність українського мультикультуралізму. Проблема формування української національної ідентичності як потреба поєднання в ній сільської та урбаністичної окремішності.

Ідентифікація елементів історичного досвіду на прикладі ставлення до уявних національних предків.

Формування в громадянах України чуття єдиної української національної ідентичності як фактор усунення негативних стереотипів відносно один одного.

Історичний наратив як колективне «конструювання історії» або збирання спадщини. Формуванні віри у спільність національного буття як найбільш значний ідентифікаційний потенціал. Амбівалентність поглядів українців. Роль живих свідків та активних учасників у формуванні сприйняття історичних подій.

Тема 7. Традиційна культура та міфологія як складові формування ідентичності.

Культурно-історичні чинники національного самовизначення українців.

Спільна пам'ять і колективна доля. Колективна ідентичність. Складники української ментальності, душі, долі як історичний результат досвіду буття народу, як досвід фізичного існування або виживання.

Народні традиції як носій пам'яті та елемент ідентифікації. Особливості функціонування традицій в полікультурному середовищі. Святкова обрядовість. Народна педагогіка. Система свят та обрядів як фактор формування ідентичності. Відчуття «своїх» і «чужих» для

життєдіяльності та збереження етносу. Феномен казки як етнічний ідентитет. Казка як рефлексія колективної етнічної свідомості. Матеріальна культура як носій маркерів ідентичності.

Міфи про етнічне походження: роль у формуванні ідентичності, віри у спільність буття.

Загальноукраїнські цінності як світ самовизначення людини. Державні свята в формуванні ідентичності.

Тема 8. Кризи ідентичності: українські реалії. Розколеність української ідентичності як наслідок політики тоталітарних режимів.

Криза як вимір ідентичності. Індивідуальний і колективний виміри кризи національної та етнічної ідентичності. Кризи індивідуальної ідентичності. Емоційна криза ідентичності. Криза етнічної самості людини. Процес зміни етнічної ідентичності: етап розпаду, розладу колишньої ідентичності й етап зародження, становлення нової.

Проблема асиміляції. Маргінали. Космополіти. Критична межа інстинкту самозбереження в українців як наслідок тривалої несвободи, геноцидно репресивних умов історичного буття. Етноцентризм українців.

Розмивання української ідентичності як складова асиміляторської політики російського більшовизму. Нищівні наслідки для цивілізаційної ідентичності комунізації суспільства, Голодомору і масових репресій. Ідентифікаційні процеси в контексті советського «збирання» українських земель та Другої світової війни.

Пам'ять про «розстріляне відродження», шістдесятників, дисидентів та правозахисників як інструмент за збереження української ідентичності.

Поширення ареалу спілкування українською мовою, як перший крок подолання кризи етнічного статусу українців.

Україна як «арена зіткнення» цивілізацій. Нова індивідуальна ідентичність, як результат активності «Я», продукт вільного вибору людини. Нова якість соціуму та нації як результат подолання колективної кризи ідентичності.

Тема 9. Сучасні виклики українській національній ідентичності. Цивілізаційний вимір ідентичностей незалежної України.

Розшарування регіональних, ціннісних, світоглядних, мовно-культурних, політичних орієнтацій громадян України як виклик національній безпеці країни.

Проблема переважання регіональної, територіальної ідентичності над загальнонаціональною. Визнання непорушності державного суверенітету і територіальної цілісності як підґрунтя політики ідентичності та національного самоствердження України.

Демонтаж тоталітарної ідентичності на тлі державотворення і усамостійнення України.

Необхідність оновлення змісту української національної ідеї. Консолідація української цивілізаційної ідентичності на ґрунті культури, гідності та моральних цінностей.

Корінні народи та національні меншини України в цивілізаційній ідентифікації суспільства.

Українська цивілізаційна ідентичність як інструмент в боротьбі з російською інформаційною інтервенцією, корупцією та олігархізацією країни. Агресивність як вияв кризи ідентичності.

Російсько-українська війна. Агресія як чинник консолідації та укріплення ідентичності. Українська цивілізаційна ідентичність на тлі російської агресії.

Тема 10. Громадянська і цивілізаційна ідентичність українців в цифровому та глобалізованому середовищі.

Взаємообумовленість громадянської та цивілізаційної ідентичностей у контексті сучасних інформаційних, інтеграційних та глобалізаційних процесів. Війни ідентичностей у глобалізованому світі як явище постмодерну. Етнічна культура в глобалізованому світі: механізми збереження та репрезентації ідентифікаційних практик.

COVID-19 – тест для ідентичностей. Міграції та вимушені переселення українців в XXI ст. Вживання та цивілізаційні трансформації української ідентичності в чужоземному середовищі.

4. Структура навчальної дисципліни

Назви тем	Кількість годин									
	Очна форма					Заочна форма				
	Усього	у тому числі				Усього	у тому числі			
		л	п/с	лаб	ср		л	п/с	лаб	ср
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11
Змістовий модуль 1. Історичні, теоретичні та методологічні засади дослідження національної та громадянської ідентичності.										
Тема 1. Українська національна та громадянська ідентичність як окрема складова державної політики в Україні.	12	2	2		8	12	2			10
Тема 2. Ідентифікаційний дискурс. Зародження цивілізаційної ідентичності княжої Руси-України. Ідентифікаційні процеси на теренах України в епоху Ренесансу. Цивілізаційне самовизначення української ідентичності в умовах Австро-Угорської та Російської імперій.	12	2	2		8	12	2			10
Тема 3. Українська політична нація – визначальна засада формування української ідентичності .	12	2	2		8	12		2		10
Тема 4. Консолідація суспільства довкола цінностей українства як засада формування загальноукраїнської ідентичності.	12	2	2		8	12				12
Тема 5. Феномен української ідентичності.	12	2	2		8	12				12

Разом за змістовим модулем 1	60	10	10		40	60	4	2		54
Змістовий модуль 2. Українська ідентичність: чинники та механізми формування, виклики сучасності.										
Тема 6. Чинники та механізми формування української ідентичності.	12	2	2		8	12				12
Тема 7. Традиційна культура та міфологія як складові формування ідентичності.	12	2	2		8	12		2		10
Тема 8. Кризи ідентичності: українські реалії. Розколеність української ідентичності як наслідок політики тоталітарних режимів.	12	2	2		8	12	2			10
Тема 9. Сучасні виклики українській національній ідентичності. Цивілізаційний вимір ідентичностей незалежної України.	12	2	2		8	12				12
Тема 10. Громадянська і цивілізаційна ідентичність українців в цифровому та глобалізованому середовищі.	12	2	2		8	12	2			10
Разом за змістовим модулем 2	60	10	10		40	60	4	2		54
Усього годин	120	20	20		80	120	8	4		108

5. Теми семінарських занять

№	Назва теми	Кількість
---	------------	-----------

з/п		Годин
	Навчальним планом не передбачені	

6. Теми практичних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин	
		Очна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Українська національна та громадянська ідентичність як окрема складова державної політики в Україні.	2	
2	Тема 2. Ідентифікаційний дискурс. Зародження цивілізаційної ідентичності княжої Руси-України. Ідентифікаційні процеси на теренах України в епоху Ренесансу. Цивілізаційне самовизначення української ідентичності в умовах Австро-Угорської та Російської імперій.	2	
3	Тема 3. Українська політична нація – визначальна засада формування української ідентичності .	2	2
4	Тема 4. Консолідація суспільства довкола цінностей українства як засада формування загальноукраїнської ідентичності.	2	
5	Тема 5. Феномен української ідентичності.	2	
6	Тема 6. Чинники та механізми формування української ідентичності.	2	
7	Тема 7. Традиційна культура та міфологія як складові формування ідентичності.	2	
8	Тема 8. Кризи ідентичності: українські реалії. Розколеність української ідентичності як наслідок політики тоталітарних режимів.	2	2
9	Тема 9. Сучасні виклики українській національній ідентичності. Цивілізаційний вимір ідентичностей незалежної України.	2	
10	Тема 10. Громадянська і цивілізаційна ідентичність українців в цифровому та глобалізованому середовищі.	2	
Разом		20	4

7. Теми лабораторних занять

№ з/п	Назва теми	Кількість Годин
1	Навчальним планом не передбачені	

8. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин	
		Очна форма	Заочна форма
1	Тема 1. Українська національна та громадянська ідентичність як окрема складова державної політики в Україні. [1], [2], [3], [4]	8	10
2	Тема 2. Ідентифікаційний дискурс. Зародження цивілізаційної ідентичності княжої Руси-України. Ідентифікаційні процеси на теренах України в епоху Ренесансу. Цивілізаційне самовизначення української ідентичності в умовах Австро-Угорської та Російської імперій. [1], [2], [3], [4]	8	10
3	Тема 3. Українська політична нація – визначальна засада формування української ідентичності . [1], [2], [3], [4]	8	10

4	Тема 4. Консолідація суспільства довкола цінностей українства як засада формування загальноукраїнської ідентичності. [1], [2], [3], [4]	8	12
5	Тема 5. Феномен української ідентичності. [1], [2], [3], [4]	8	12
6	Тема 6. Чинники та механізми формування української ідентичності. [1], [2], [3], [4]	8	12
7	Тема 7. Традиційна культура та міфологія як складові формування ідентичності. [1], [2], [3], [4]	8	10
8	Тема 8. Кризи ідентичності: українські реалії. Розколеність української ідентичності як наслідок політики тоталітарних режимів. [1], [2], [3], [4]	8	10
9	Тема 9. Сучасні виклики українській національній ідентичності. Цивілізаційний вимір ідентичностей незалежної України. [1], [2], [3], [4]	8	12
10	Тема 10. Громадянська і цивілізаційна ідентичність українців в умовах цифровізації та глобалізації сучасного світу. [1], [2], [3], [4]	8	10
	Разом	80	108

До самостійної роботи відноситься:

- [1] – підготовка до лекцій, практичних занять;
- [2] – написання рефератів, есе;
- [3] – індивідуальне навчально-дослідне завдання;
- [4] – наукова доповідь, стаття.

Структура написання студентом *реферату, есе, індивідуального навчально-дослідного завдання* складається із наступних обов'язкових елементів:

- Вступна частина (актуальність, характеристика обраної теми та перспективність її дослідження);
- Аналіз джерел та літератури по темі (на 2-3 абзаци);
- Виклад основного матеріалу;
- Ілюстративний матеріал, що підтверджує аргументаційну базу;
- Висновки;
- Список джерел та літератури.

Захист проєктів (рефератів, есе) та ІНДЗ відбувається за графіком індивідуально-консультативної роботи у формі індивідуальних занять, консультацій, перевірки виконання індивідуальних завдань, а також у формі участі в науковій конференції.

9. Методи навчання

Словесні: лекції (проблемні, лекції-візуалізації), розповіді, пояснення нового матеріалу, бесіди з тем курсу, диспут, обговорення. *Наочні:* ілюстрація, мультимедійна презентація, демонстрація, метод безпосереднього спостереження, презентація результатів власних досліджень. *Практичні:* виконання міні-дослідження, виконання індивідуальних завдань. *Пояснювально-ілюстративний метод* та *метод проблемного викладу* використовується під час лекцій для викладення й засвоєння фактів, підходів, оцінок, висновків, що наводяться у лекційній частині курсу. *Евристичний метод* допомагає в організації активного пошуку розв'язання висунутих пізнавальних завдань. *Дослідницький метод* використовується під час самостійної підготовки здобувачів. Здобувачі самостійно вивчають літературу, джерела, готуючись до контрольної роботи та виконуючи індивідуальне навчально-дослідне завдання.

10. Форми контролю і методи оцінювання

(у т.ч. критерії оцінювання результатів навчання)

Методи поточного/періодичного контролю: оцінювання активності та усне опитування під час лекцій та практичних занять; захист результатів виконання рефератів та написання есе; оцінювання доповідей, презентацій та індивідуального навчально-дослідного завдання.

Підсумковий контроль: форма підсумкового контролю – залік, бали для заліку накопичуються впродовж опанування навчальної дисципліни. Також передбачено відповіді на питання для підсумкового контролю для отримання балів.

Критерії оцінювання результатів навчання:

Оцінка за національною шкалою	Теоретична підготовка	Практична підготовка
Відмінно /зараховано	<p style="text-align: center;">Здобувач освіти</p> <p>у повному обсязі володіє навчальним матеріалом, вільно, самостійно та аргументовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей; глибоко та всебічно розкриває зміст теоретичних питань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; робить самостійні висновки, виявляє причинно-наслідкові зв'язки; самостійно знаходить додаткову інформацію та використовує її для реалізації поставлених перед ним завдань. Здобувач здатен виділяти суттєві ознаки вивченого за допомогою операцій синтезу, аналізу, виявляти причинно-наслідкові зв'язки, формувати висновки і узагальнення, вільно оперувати фактами та відомостями</p>	<p>глибоко та всебічно розкриває сутність практичних завдань, використовуючи при цьому нормативну, обов'язкову та додаткову літературу; може аргументовано обрати раціональний спосіб виконання завдання й оцінити результати власної практичної діяльності; виконує творчі завдання та ініціює нові шляхи їх виконання; вільно використовує набуті теоретичні знання при аналізі практичного матеріалу; проявляє творчий підхід до виконання індивідуальних та колективних завдань при самостійній роботі.</p>
Добре /зараховано	<p>достатньо повно володіє навчальним матеріалом, обґрунтовано його викладає під час усних виступів та письмових відповідей, використовуючи при цьому нормативну та обов'язкову літературу; при представленні деяких питань не вистачає достатньої глибини та аргументації, застосовує знання для розв'язання стандартних ситуацій; самостійно аналізує, узагальнює і систематизує навчальну інформацію, але допускаються при цьому окремі несуттєві неточності та незначні помилки.</p>	<p>правильно виконав більшість завдань за зразком; має стійкі навички виконання завдання</p>
Задовільно /зараховано	<p>володіє навчальним матеріалом на репродуктивному рівні або відтворює певну частину навчального матеріалу з елементами логічних зв'язків, знає основні поняття навчального матеріалу; має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причиннонаслідкових зв'язків і формулювання висновків.</p>	<p>може використовувати знання в стандартних ситуаціях, має елементарні, нестійкі навички виконання завдання. Правильно вирішив половину завдань.</p> <p>Здобувач має ускладнення під час виділення суттєвих ознак вивченого; під час виявлення причинно-наслідкових зв'язків і формулювання висновків</p>

Незадовільно з можливістю повторного складання / не зараховано	володіє навчальним матеріалом поверхово й фрагментарно (без аргументації та обґрунтування); безсистемно виокремлює випадкові ознаки вивченого; не вміє робити найпростіші операції аналізу і синтезу; робити узагальнення, висновки; під час відповіді допускаються суттєві помилки	недостатньо розкриває сутність практичних завдань, допускаючи при цьому суттєві неточності, правильно вирішив окремі розрахункові/тестові завдання за допомогою викладача, відсутні сформовані уміння та навички.
Незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни / не зараховано	не володіє навчальним матеріалом	виконує лише елементи завдання, потребує постійної допомоги викладача

11. Питання для підсумкового контролю

1. Історичні засади дослідження національної та громадянської ідентичності.
2. Теоретичні засади дослідження національної та громадянської ідентичності.
3. Методологічні засади дослідження національної та громадянської ідентичності.
4. Українська національна та громадянська ідентичність як окрема складова державної політики в Україні.
5. Законодавча база України щодо національної та громадянської ідентичності.
6. Ідентифікаційний дискурс: світовий досвід. Особливості формування нації. Етнічна і національна культура.
7. Зародження цивілізаційної ідентичності княжої Русі-України.
8. Ідентифікаційні процеси на теренах України в епоху Ренесансу.
9. Цивілізаційне самовизначення української ідентичності в умовах Австро-Угорської та Російської імперій.
10. Українська політична нація – визначальна засада формування української ідентичності.
11. Консолідація суспільства довкола цінностей українства як засада формування загальноукраїнської ідентичності.
12. Феномен української ідентичності.
13. Чинники та механізми формування сучасності української ідентичності.
14. Традиційна культура та міфологія як складові формування ідентичності.
15. Кризи ідентичності: українські реалії.
16. Корінні народи та національні меншини України в цивілізаційній ідентифікації суспільства.
17. Розколеність української ідентичності як наслідок політики тоталітарних режимів.
18. Сучасні виклики українській національній ідентичності.
19. Цивілізаційний вимір ідентичностей незалежної України.
20. Нація. Співвідношення етнічного і національного.
21. Основи україногенезу та його „магістральна лінія”.
22. Збереження української етнічності у другій половині XVII – XIX ст.
23. Етнодемографічний розвиток України в XX -XXI ст.
24. Поняття мовного світогляду. Консолідаційний потенціал української мови.
25. Війна як фактор консолідації нації.
26. Форми проявів етнічності в умовах російсько -української війни.
27. Етнічні групи в Україні. Місце і роль етнічних груп в формуванні національної культури.
28. Міжетнічні процеси та їх відображення в обрядах.
29. Культурні та міфологічні сюжети у системі національної символіки.
30. Формування локальних особливостей традиційної культури як складова ідентичності.

31. Духовна культура та обрядовість в системі формування та репрезентації ідентичності.
32. Сімейні звичаї та обряди як форма репрезентації ідентичності.
33. Весільна обрядовість як етнічний код.
34. Традиційна святково-трудова обрядовість та ідентичність.
35. Календарні свята: річний цикл як спосіб збереження ідентичності.
36. Інститут родини та родинних стосунків як середовище формування ідентичності.
37. Народна міфологія та ідентичність.
38. Фольклор в системі формування ідентичності.
39. Матеріальна культура як носій маркерів ідентичності.
40. Етнорегіональна і національна символіка українців.
41. Походження назви “Русь”. Історіографія проблеми.
42. Концепції етногенезу українців в вітчизняній і зарубіжній історіографії.
43. Роль козацтва в консолідації української нації.
44. Ознаки української етнічної культури в XVI-XVII ст.
45. Етапи формування української національної ідеї.
46. Громадянська і цивілізаційна ідентичність українців в умовах цифровізації та глобалізації сучасного світу.
47. Українська ідентичність в сучасних електронних виданнях.
48. Українська ідентичність в джерелах інтернет-археографії.
49. Питання української ідентичності в цифрових електронних бібліотеках та архівах.
50. Сайтографія як напрям сучасної історіографії в дослідженні української ідентичності.
51. Соціальні мережі як джерело, форма та засіб збереження, оприлюднення та передачі інформації з питань історії та сучасного розвитку української ідентичності.
52. Інформаційні технології в дослідженні процесів розвитку української ідентичності.
53. Цифрові джерела дослідження злочинів проти ідентичності: світовий досвід.
54. Е-архіви як джерело дослідження злочинів тоталітарної системи проти української нації.
55. Електронні та цифрові джерела дослідження Голодомору.
56. Електронні та цифрові джерела дослідження масових депортацій.
57. Електронні та цифрові джерела дослідження періодів окупацій та воєн: світовий та український досвід.
58. Цифрові технології в інформаційних війнах.
59. Цифрові джерела дослідження російської української війни.
60. Використання цифрових технологій для дослідження питань проявів та збереження ідентичності в умовах гібридної війни росії проти України.

12. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний та періодичний контроль										Індивід. самостійне завдання	Підсум. контроль іспит	Сума балів
Змістовий модуль 1					Змістовий модуль 2							
T1	T2	T3	T4	T5	T6	T7	T8	T9	T10	20	20	100
6	6	6	6	6	6	6	6	6	6			

Шкала оцінювання: національна та ECTS

		Оцінка за національною шкалою
--	--	-------------------------------

Сума балів за всі види навчальної діяльності	Оцінка ECTS	для екзамену, курсового проекту (роботи), практики	для заліку
90 – 100	A	відмінно	зараховано
85-89	B	добре	
75-84	C		
70-74	D	задовільно	
60-69	E		
35-59	FX	незадовільно з можливістю повторного складання	не зараховано з можливістю повторного складання
0-34	F	незадовільно з обов'язковим повторним вивченням дисципліни	не зараховано з обов'язковим повторним вивченням дисципліни

13. Навчально-методичне забезпечення

1. Робоча програма навчальної дисципліни.
2. Силабус навчальної дисципліни.
3. Навчально-методичні матеріали для лекцій.
4. Мультимедійні презентації.

14. Рекомендована література

Основна

1. Верменич Я.В. Українсько-російське пограниччя у просторі конфлікту ідентичностей в історії та сучасності. К.: Інститут історії України НАН України, 2024. 331 с.
2. Гібернау М. Ідентичність націй. Київ: Темпора, 2012. 303 с. Режим доступу: <http://resource.history.org.ua/item/0018161>
3. Кіндрачук Н. М. Простір українського національного «Я»: 60-ті - 70-ті рр. ХХ ст.: монографія. Івано-Франківськ : НАІР, 2020. 502 с.
4. Петрова Н.О. Українознавчий компонент навчально-виховного процесу як сучасна форма укріплення національно- культурної ідентичності студентів ЗВО (з досвіду роботи Одеського національного університету імені І.І.Мечникова) *Сучасні проблеми національно-культурної ідентичності: регіональний вимір*. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С.96-100.
5. Петрова Н. О. Цифрові технології в процесі формування джерельної бази та фіксації спогадів свідків Голодомору на Одещині. «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)» в рамках міжнародного проекту Erasmus+ за напрямком Jean Monnet «Implementation of European values as a basis of democracy in Ukraine» : матеріали наукової конференції «Україна і Європа: спільність історичної долі (ціннісний аспект)», Миколаїв, 16 листоп. 2022 р. / ЧНУ ім. Петра Могили. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С.20-26. <https://dspace.chmnu.edu.ua/jspui/handle/123456789/587>
6. Петрова Н.О., Рудусь І.В. Українська ідентичність в умовах радянської окупації України. *Російсько-українська війна: історичні ретроспективи та сучасні реалії*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Переяслав, 18-19 травня 2023 р.). Переяслав: Університет Григорія Сковороди в Переяславі, 2023. С.66-68.
7. Петрова Наталія. Пам'ять про Голодомор на Одещині: досвід формування та вшанування в освітньо-виховному процесі. *Культура історичної пам'яті в Україні: наукові, культурні та освітні аспекти*. Одеса, 2024. С.112-121. Режим доступу: https://odnb.odessa.ua/ONNB_ec/NashiVid/541748.pdf

8. Плохій С. Походження слов'янських націй. Домодерні ідентичності в Україні, Росії та Білорусії. К.: Критика, 2015. 456 с.
9. Степико М. Т. Українська ідентичність: феномен і засади формування : монографія К. : НІСД, 2011. 336 с. Режим доступу: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2012-09/Ident-62307.pdf>
10. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ІПіЕнД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.

Додаткова література

1. Білоконенко С. Україно-юдаїчні студії. Одеса: Астропринт, 2021. 192 с.
2. Від Руси до України: шлях до себе. Книга II К.: Український пріоритет, 2020. 304 с.
3. Гаєвська Т. І. До питання становлення радянської святкової культури. *Вісник Державної академії керівних кадрів культури і мистецтв*. Київ: Міленіум, 2012. № 1. С. 194–198.
4. Гальченко В.В., Петрова Н.О., Циня І.І. «Амаро Трайо»: нариси про побут та традиції ромів Одещини. Одеса, 2020. 98 с.
5. Гринів І., Чех М. Національне питання: Україна як Європа. *Дзеркало тижня. Україна*. 2017. 17 черв. URL : https://dt.ua/internal/nacionalne-pitannuaukraїna-yak-yevropa-245832_.html
6. Грушевський, М. Звичайна схема «руської» історії й справи раціонального укладу історії східного слов'янства. *Пам'ятки України*. 2018. № 3. С. 4-7.
7. Ідентичності в умовах пограниччя: Матеріали міжнародної наукової конференції (Ужгород, 27-28 січня 2021 року) / За заг. ред. Павла Леньо. Ужгород: ТОВ «РІК-У», 2022. 280 с
8. Кіндрачук Н.М. Протистояння радянської та української національної ідентичності в період створення і впровадження нової радянської обрядовості (60–70-ті рр. ХХ ст.) *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2015, вип. 44, том 1. С.273-276.
9. Кіндрачук Н.М. За Україну незалежну (Роль Народного Руху України у здобутті незалежності України: 1989–1991 рр.) Івано-Франківськ: НАІР, 2013. 208 с.
10. Кіндрачук Н.М. Державницькі засади української національної ідеї. *Одіссос. Актуальні проблеми історії, археології та етнології* : матеріали Міжнар. наукової конференції «Одеські читання» (15–16 квітня 2011р., м. Одеса). Одеса, 2011. С.174–176.
11. Кісь О. Права і тюльпани: чому ми досі відзначаємо 8 березня?. URL: <https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/prava-i-tyulpani-chomumi-dosi-vidznachaemo-8-4> ТРАВНЕВІ СТУДІЇ - ВИПУСК 4 | 2019 [bereznya134964.html?fbclid=IwAR37J9cOJ7wSzWLKo3wZoKMSGgL98gmyEVFyzZZM9gFSOW9D4yAveLF5fF0](https://genderindetail.org.ua/season-topic/polityka/prava-i-tyulpani-chomumi-dosi-vidznachaemo-8-4) .
12. Кислюк К. Українська ідентичність: історико-культурні ретроспективи та сучасні перспективи. *Філософська думка*. 2018. № 3. С.48-62.
13. Ковальчук Станіслав, Петрова Наталія. Українці західного пограниччя у переселенських процесах на Одещину у другій половині 40-х рр. ХХ ст. (за матеріалами Державного архіву Одеської області). *«Українське пограниччя: варіативність традиційної культури»*. Одеські етнографічні читання : Збірка наукових праць: наукове видання. Одеса, 2018. С.131-140.
14. Крижанівський В. Ми знову здобули державність. Спогади першого посла незалежної України в Росії. Київ: Темпора, 2021. 316 с.
15. Кушнір В.Г. Господарсько-побутова адаптація українців південно-західного степу і Нижнього Подунав'я (друга половина ХІХ – середина ХХ ст.) Одеса, 2012. 192 с.
16. Кушнір В.Г., Петрова Н.О. Студентська етнографічна практика в контексті дослідження традиційної культури українців. *Археологія, етнологія та охорона культурної спадщини Південно – Східної Європи* : збірка наукових робіт присвячена 25 – річчю кафедри археології та етнології України Одеського університету імені І. І. Мечникова. Одеса : Одеський національний університет імені І. І. Мечникова. 2018. С.460- 468.
17. Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Поломарьов В.М. Нариси традиційної культури українців Одещини (Миколаївський р-н). Одеса СМІЛ, 2010. 392 с.

18. Кушнір В.Г., Петрова Н.О., Паларієв О.А. Фрумушика-Нова (історико-етнографічний нарис). Одеса, 2020. 72 с.
19. Лосев І. Межа дискусії. Про політичний сенс національно-культурної ідентичності. *Український тиждень*. 2019. № 44 (624). С. 22–23.
20. Любчик І. Лемківські долі: трагізм і пам'ять поколінь. Іванов-Франківськ, 2020. 192 с.
21. Маркова Світлана. Людиноненависницька ідеологія кремля: від комуністичного режиму до рашизму: захлавна книжечка. Хмельницький, 2023. 32 с.
22. Мицик Ю., Бажан О. Від трипільців до кіборгів: коротка історія України. Київ: ТОВ «Видавництво Кліо», 2020. 686 с.
23. Муззі Д. Геополітика емоцій. Як культури страху, приниження та надії змінюють світ. Київ, Брайт Букс, 2018. 184 с.
24. Нікітенко К. Пішаки Сталіна: міфологеми радянської пропаганди і правда історії. Львів: видавництво «Левада», 2017. 604 с.
25. Папакін Г. Чи потрібна документознавча герменевтика, або про розширення наукового інструментарію документознавства. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2010. № 4. С. 14–21.
26. Петрова Н., Чінена О. Єврейська ідентичність у народній пам'яті. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету* :збірник наукових праць. Серія: Історичні науки. Ізмаїл : РВВ ІДГУ, 2021. Вип. 55. С.98-105.
27. Наталія Петрова Українці-переселенці на Одещині в 1944-1951 рр.: деякі аспекти адаптації, обрядовості та повсякдення депортованих бойків. [Ukraińscy przesiadłeńcy w rejonie Odessy w latach 1944-1951. Wybrane aspekty adaptacji, obrzędowości i problemów życia codziennego deportowanych Wojoków. *Ukraińcy i ich sąsiedzi na przestrzeni wieków: polityka, gospodarka, religia, kultura i życie codzienne*. Tom III. Słupsk-Warszawa, 2022. P. 226-243.
28. Nataliia PETROVA. Collective mutual assistance: a tradition in the context of russian aggression. *INTERNATIONAL CONFERENCE HISTORY, SPIRITUALITY, CULTURE. DIALOGUE AND INTERACTIVITY* 8th Edition. 2022, Galati, Romania. P.24-25.
29. Петрова Наталія. Спогади свідків Голодомору на Одещині як джерело дослідження злочину тоталітарної системи проти української культури. *Тоталітаризм як система знищення національної пам'яті* : збірник наукових праць. Львів: Друкарня Львівського національного медичного університету імені Данила Галицького, 2020. С. 344-347.
30. Петрова Наталія Олександрівна. Фольклорні записи студентів Одеського державного університету за матеріалами Колекції П. Т. Маркушевського в Держархіві Одеської області: особливості структури фонду та досвід опрацювання. *Folklore records of students of Odessa State University on the materials of the Collection of PT Markushevsky in the State Archives of Odessa region: features of the fund structure and experience of processing. Dokumentacja folklorystyczna studentów Odeskiego Uniwersytetu Państwowego na temat materiałów Kolekcji PT Markushevsky'ego w Archiwum Państwowym obwodu odeskiego: cechy struktury funduszu i doświadczenie w przetwarzaniu. СЛОВ'ЯНСЬКІ МОВИ, ЛІТЕРАТУРИ І КУЛЬТУРИ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВІЗАЦІЇ*. (укр., англ., польською мовами). Київ, 2021. С.49-50.
31. Петрова Н. Фольклор Буковини записами студентів Одеського державного університету (за матеріалами колекції П.Т.Маркушевського в Держархіві Одеської області). *Покликання служити науці і людям*: Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції до 75-річчя від дня народження відомого науковця, дослідника, краєзнавця, етнографа, громадського, культурного і політичного діяча професора Георгія Костянтиновича Кожолянка, 11 червня 2021 р. /М-во освіти і науки України, Інститут післядипломної педагогічної освіти Чернівецької області. Чернівці, 2021. С. 157-164.
32. Петрова Н. Голодомор-геноцид 1932–1933 рр. як чинник деформації традиційної культури українців. *Міждисциплінарні підходи у дослідженні Голодомору-геноциду*: матеріали IV Міжнародної науково-практичної конференції (19 листопада 2020 р.). Київ, 2021. 208 с. С.132-138.

33. Петрова Н.О. Етнокультурна символічність барвінку у весільній обрядовості українців Одещини. *Від Руси до України: шлях до себе*. Книга II К., 2020. С.26-34.
34. Петрова Наталія, Чінена Ольга. Релігійні інституції як ілюстрація ідентичностей єврейського населення м. Балти (на матеріалах архівних документів ДАХМО). Religious institutions as an illustration of the identities of the Jewish population of the city of Balta (based on the materials of the archival documents of DAHMO) *PATRIMONIUL DE IERI – IMPLICAȚII ÎN DEZVOLTAREA SOCIETĂȚII DE MÂINE. / HERITAGE OF YESTERDAY – CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF A SUSTAINABLE SOCIETY OF TOMORROW*. 2024. P.315-316.
35. ПЕТРОВА Наталія. Культурно-антропологічні студії воєнного лихоліття: автоетнографія. Збірник тез доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції «Культурна спадщина й ідентифікаційні процеси часів воєнного лихоліття: теоретичні та прикладні ракурси досліджень» (Київ, 11–12 липня 2024 року) ІМФЕ ім. М. Т. Рильського. Київ, 2024. С.45-46. Режим доступу: https://www.etnolog.org.ua/pdf/stories/zbirnyky/2024/theses_2024.pdf
36. Рафальський О., Самчук З. Цивілізаційне перехрестя сучасного суспільства. Київ : ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2018. 688 с.
37. Римаренко С. Регіональні аспекти соціокультурних трансформацій в Україні. *Етнополітичний контекст соціокультурних трансформацій у сучасній Україні*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2017. С. 284–309.
38. Римаренко С. Глобалізація та криза ідентичності. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2018. Випуск 5–6 (91–92). С. 171–181.
39. Рябчук М. Постколоніальний синдром. *Спостереження*. К. : «К.І.С.», 2011. С.183-184.
40. Сапожнік О. Культурологічний зміст поняття ідентичності. *Мистецтвознавчі записки*. 2019. Вип. 35. С. 27–33
41. Сергійчук В. Повернути гідність: малоєвропейство як складова сучасного малоросійства. *Україна молода*. 2020. 20 вересня. Випуск № 087. <https://umoloda.kyiv.ua/number/3637/196/150008/>
42. Семко В. Л. Український етнос: набуття державоутворюючого статусу. *Гілея: Науковий вісник*. 2017. Вип. 127. С. 356–363.
43. Сінкевич О. Б. Соціальна ідентичність в контексті трансформаційних процесів сьогодення. *Вісник Черкаського університету. Серія : Філософія*. 2014. № 11 (304). С. 9–15.
44. Скляр В. Чисельність та етномовний склад населення не підпорядкованих Україні територій Донецької та Луганської областей. *Наукові записки ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України*. 2016. Вип. 5–6 (85–86). С. 254–278.
45. Снайдер Т. Чорна земля. Голокост як історія і застереження. (пер. Павло Білак, Олеся Камишникова, Тетяна Родіонова): Київ: Медуза, 2017. 257 с.
46. Снайдер Т. Перетворення націй. Польща, Україна, Литва, Білорусь. (пер. Антон Котенко, Олександр Надтока) Київ: Дух і літера, 2012. 624 с.
47. Снайдер Т. Криваві землі: Європа між Гітлером і Сталіним. (пер. Б. Шавлов, О. Литоміна, В. Жбанков): Київ: Laugus, 2018. 448 с.
48. Стамбол І. І. Іван Львович Липа в українському національному русі: лікар, письменник, тарасівець. Київ; Одеса, 2017. 296 с.
49. Стамбол І. Михайло Комаров. Знамениті українці. Фоліо 2021. 128 с.
50. Стасевська О. Духовні цінності і соціокультурна ідентичність: проблема взаємообумовленості. *Вісник національного університету «Юридична академія України імені Ярослава Мудрого»*. 2016. № 4 (31). С. 115–116.
51. Степико М. Виклики та загрози українській ідентичності в умовах російської агресії. *Стратегічна панорама*. 2015. № 1. С. 135–139.
52. Степико М. Сучасні виклики українській національній ідентичності. ІПіЕНД ім. І.Ф. Кураса НАН України. *НАУКОВІ ЗАПИСКИ* Випуск 3-4 (99-100). С.253-263. Режим доступу: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2020/06/stepyko_suchasni.pdf
53. Ткаченко В. Росія: ідентичність агресора. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 256 с

54. Українська людина в європейському світі: виміри ідентичності: навч. посібник / кол. авторів; ред. Т. С. Смовженко, З. Е. Скринник. Київ : УБС НБУ, 2015. 609 с.
55. Українське суспільство: моніторинг соціальних змін. Вип. 5 (19). Київ: Ін-т соціології НАН України. 2018. 525 с.
56. Шакур Н. В. Соціокультурний підхід до історії як альтернатива історичному монізму. *Проблеми соціальної роботи: філософія, психологія, соціологія*. Чернівці, 2018. № 1 (11). С. 110–115.
57. Шліхта Н. Історія радянського суспільства: Курс лекцій. 2-ге вид., переробл. і доп. Харків: Акта, 2015. 252 с.
58. Шляхи та механізми консолідації українського суспільства, утвердження ідеалів соборності, свободи та демократії. Київ : КНЕУ, 2012. 294 с.
59. Шульга М. Критерії європейської ідентичності. *Політичний менеджмент*. 2010. № 2. С. 139–147.
60. Щолокова Г. В. Концепт «Європейська ідентичність» у політичному дискурсі ЄС. *Вісник Дніпропетровського університету. Політологія*. 2016. № 5. С. 93–100.
61. Юрій М. Ф., Алексієвець Л. М., Калакура Я. С., Удод О. А. Україна найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання. Тернопіль : Астон, 2012. Кн. I. 700 с.
62. Юрій М. Ф., Алексієвець Л. М., Калакура Я. С., Удод О. А. Україна найдавнішого часу – XVIII століття: цивілізаційний контекст пізнання. Тернопіль : Астон, 2012. Кн. 2. 696 с.
63. Яворський М. Міграція та реконструкція ідентичності на прикладі досвіду сучасних трудових мігрантів з України. *Українознавчий альманах*. 2014. Вип. № 15. С. 169–172.
64. Як позбутися пострадянськості? Десять рекомендацій (ДОСЛІДЖЕННЯ) / упорядники: А. Гетьманчук, Ж. Безпятчук, В. Кравченко, О. Пилявець, С. Солодкий. Київ : Інститут світової політики, 2012. С. 137–150.
65. Яковлев М. В. Радянізація, русифікація та дерадянізація як категорії політичної постколоніальної історії країн Центрально-Східної Європи. *Магістеріум. Політичні студії*. 2014. Вип. 58. С. 24–28. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Magisterium_p_2014_58_7
66. Янковський С. В. Онтогенетичний концепт соціокультурного світу в контексті соціальної ідентичності за доби цивілізаційних викликів і невизначеності. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філософські науки*. 2020. Вип. 1 (87). С. 131–140.

15. Електронні інформаційні ресурси

1. Державний архів Одеської області. Режим доступу: <http://archive.odessa.gov.ua>
2. Електронний архів Українського визвольного руху. Режим доступу: <http://avr.org.ua>
3. Інститут мистецтвознавства, фольклористики та етнології ім. М.Т.Рильського НАН України. Режим доступу: <https://www.etnolog.org.ua/>
4. Наукова бібліотека ОНУ імені І.І. Мечникова. Режим доступу: <http://lib.onu.edu.ua>
5. Національний музей Голодомору-геноциду. Режим доступу: <https://holodomormuseum.org.ua>
6. Одеська національна наукова бібліотека. Режим доступу: <http://odnb.odessa.ua>
7. Одеський історико-краєзнавчий музей. Режим доступу: <http://www.history.odessa.ua>
8. Особливості ідентичності громадян України: проблеми та перспективи консолідації суспільства. URL: <http://razumkov.org.ua/upload/Identi-2016.pdf>
9. Про основні засади державної політики у сфері утвердження української національної та громадянської ідентичності. Закон України від 13.12.2022 № 2834-IX. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2834-20/conv#n190>
10. Український інститут національної пам'яті. Режим доступу: <https://uinp.gov.ua>